

EMEVÎ VALİLERİNDEN ABDÜLAZÎZ B. MERVÂN (ö.86/705)

Prof.Dr. M.Ali KAPAR
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Özet

Abdülazîz b. Mervân, Emevîler döneminde 20 yıl boyunca valilik yapmış, gerek halk ve gerekse merkez ile olan ilişkileri açısından örnek olmuştur. Mısır ve Kuzey Afrika'nın gelişmesi için büyük gayret göstermiş, iyi yöneticiliği sayesinde bölgesinde ciddi olaylar meydana gelmemiştir. Emevîler döneminin bir çok valilerinin tenkid edildiği bir ortamda Abdülazîz b. Mervân ve döneminin tenkid edilmemesi, bazı başarılı olaylar kadar üzücü olayların da meydana gelmesinde idarecilerin ne ölçüde etkili olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Abdülaziz b. Mervân, Emeviler, Mısır.

ABSTRACT

Abd al-Aziz b. Marwan as one of the Umayyad Governors

Abd al-Aziz b. Marwan, as a governor for twenty years at the time of the Umayyad period, set up a sample in terms of his relations with people and administration centre. He made great efforts for the development of Egypt and North Africa. As a result of his good administration, any serious event did not happen in his region. While many governors of the Umayyad period were being criticized, he and his time was not criticized. This shows how the administrators were effectful in the happening of distressing events alongside with the successful ones.

Key Words: Abd al-Aziz b. Marwan, Umayyad, Mısır.

GİRİŞ

Emevî devleti, 41-132/661-750 yılları arasında hüküm süren Muâviye tarafından Hz. Peygamber'in vefatından yaklaşık otuz yıl sonra Şam'da kurulan bir Arap devletidir.

Emevî devleti, Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler dönemini görmüş ve yaşamış insanların bulunduğu bir dönemde kurulmuştur. Yönetiminde Hz. Peygamber ve Râşid Halifeler dönemiyle çelişen uygulamaların bulunması bu dönemin farklı değerlendirilmesine sebep olmuştur. Emevîler, fetihlerin genişlemesi, toprak bütünlüğünün, birlik ve beraberliğin sağlanması, isyan ve ihtilallere zamanında müdahale edilmesi gibi özelliklerinin yanısıra, Ümeyye ailesi tarafından Hz. Ali soyuna karşı mücadele sonrası kurulması, hilâfetin verasete dönüştürülmesi ve dünyevî bir makam haline getirilmesi, fetih hareketlerinin ihtida olayla-

ryla orantılı olmaması (Ömer b. Abdülazîz dönemi hariç), Arap ırkçılığının öne çıkarılması, Mevâlî'ye (Arap olmayan Müslümanlara) karşı tutumları, vâlilerin geniş yetkilerle donatılması, vergi adaletsizliği gibi yönetimde yer alan uygulamalar sebebiyle tenkide uğramışlardır.

İşte bu dönemde, halifeliği ve icraatı sebebiyle tenkide uğramayan Ömer b. Abdülazîz gibi babası Abdülazîz b. Mervan da hizmetleri ve örnek icraatı ile diğer valilerden ayrılmıştır.

1. ABDÜLAZİZ B. MERVÂN'IN VALİLİK DÖNEMİNE KADAR YAŞAYIŞI:

Abdülazîz b. Mervân'ın tam ismi, Abdülazîz b. Mervân b. Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye b. Abdi Şems el-Kuraşî el-Emevî'dir. Babası, Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem, annesi Kelb kabilesinden Leylâ bnt. Zebbân b. el-Esbağ'dır.

Medine'de doğan ve babasıyla birlikte Şam'a giden Abdülazîz¹ Ebu'l-Esbağ diye künyelenmekle birlikte Esbağ'ın dışında da erkek ve kız çocukları mevcuttur. Çocuklarının içerisinde en meşhurlarından olan Ömer b. Abdülazîz, Hz. Ömer'in torunlarından Ümmü Âsım ile Abdülazîz'in evliliğinden dünyaya gelmiştir.²

Muâviye b. Yezid'in 64/683 yılında ölümünden sonra Dahhâk b. Kays, Abdullâh b. Zübeyr'e biat almak için çalışırken, Emevîler ise, Câbiye'de toplanarak Mervân b. Hakem'in halifeliğinde karar kıldılar. Ancak o esnada Merc-i Râhit'te bulunan Dahhâk b. Kays muhalifleri tarafından öldürüldü (65/684).³ Mervân'ı halife seçenler ise sırasıyla önce Hâlid b. Yezid'e sonra da Amr b. Saîd b. el-Âs'a biat ettiler.⁴ Mervân, Şam'da hakimiyeti sağladıktan sonra Mısır'a yürüyerek vali Abdurrahman b. Cahdem'i mağlup ederek Mısır'ın biatını almayı başardı.⁵

Mervân b. Hakem, halifelik biatını aldıktan sonra o güne kadar veliahd olarak bilinen Hâlid b. Yezid ve Amr b. Saîd'i azlederek yerine oğulları Abdülmelik ve ikinci olarak Abdülazîz'i veliahd tayin etti.⁶ Abdülazîz'in veliahd tayin edilmesini İbn Kuteybe Mısır'ın biatından önce olduğunu bildirirken⁷ Ya'kübî ve İbn Kesîr ise Mısır'ın biatından sonra olduğunu ileri sürmektedir.⁸

2. ABDÜLAZİZ B. MERVÂN'IN MISIR VALİLİĞİ:

Mervân b. Hakem Mısır'ın biatını aldıktan sonra buraya oğlu Abdülazîz'i vali tayin etti. Babasının vefatından sonra da kardeşi Abdülmelik babasının tavsiyesi üzerine onu görevinde bıraktı ve yirmi yıldan fazla Mısır'ı yönetti.⁹

Abdülazîz b. Mervân'ın valiliğinin ilk günlerinde Mısırlılar halife Mervân'a ve Emevîlere kin güdüyorlardı. Ayrıca Abdülazîz, İbn Zübeyr taraftarlarının düşmanlıklarından da korkuyordu. Bu durumu babası Mervân'a bildirdi. Babası ona;

¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1990, IX, 57.

² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1968, V, 236-331; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, thk: İhsan Abbas, Beyrut, tsz., VI, 302.

³ *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Red: Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul 1986, II, 336-337.

⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, ter: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1986, IV, 146.

⁵ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 142.

⁶ Ya'kübî, *Târihu'l-Ya'kübî*, Beyrut 1992, II, 257; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 255.

⁷ *el-İmâme ve's-Siyâse* (Eser İbn Kuteybe'ye nisbet edilmektedir.), Beyrut tsz., II, 14.

⁸ Ya'kübî, *Târih*, II, 257; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 311.

⁹ Yiğit, İsmail, "Abdülazîz b. Mervân", DİA, İstanbul 1988, I, 192.

cömert olmasını, güleryüzlü davranarak muhaliflerini kendine çekmesini tavsiye etti ve böylece oğlunun endişesini gidermeye çalıştı.¹⁰

Abdülazîz b. Mervân valiliği boyunca Mısır'da istikrarı sağlamış¹¹ ve icraatı ile yetenekli bir vali olduğunu göstermiş, gerçekten de valiliği boyunca Mısır'ın refahından başka bir şey düşünmemiştir.¹² Sağladığı huzur ve emniyet, yaptığı güzel icraat sebebiyle Mısır'ı yöneten en iyi valiler arasında yerini almıştır.¹³

a. Valiliği Döneminde Yapılan Fetihler

Abdülazîz b. Mervân Mısır valisi iken önceleri merkezden kuvvet alamadığı için Kuzey Afrika'ya karşı herhangi bir harekâta girişmemiştir. Ancak Züheyr b. Kays komutasında oluşturulan ordunun Kuzey Afrika'daki başarılarından sonra bu defa Bizanslılar yeniden saldırıya geçerek 76/695 yıllarında Müslümanları mağlup ettiler. Züheyr b. Kays da şehit düşmüştü. Bunu fırsat bilen Berberiler isyan etmişler ancak aralarında çıkan ihtilaf Kayravan'daki İslâm kuvvetlerine zarar vermelerine engel olmuştur.

Ancak Kuzey Afrika'daki bu gelişmeler üzerine Abdülazîz b. Mervân, halife Abdülmelik'ten yardım istedi. Halife Hassân b. Nu'mân el-Gassânî komutasında büyük bir ordu gönderdi. Hassân, Bizanslıların elinde bulunan Kartaca'yı ele geçirdi. Bu arada Berberileri başına toplayan Kâhine isimli kadınla mücadele eden Hassân b. Nu'mân, Kartaca'nın, yeniden saldırıya geçen Bizans kuvvetlerinin eline geçmesine engel olamadı. Ancak gelen takviye kuvvetlerle Bizanslılara karşı mücadele sonunda onları Kartaca'dan Girit'e çekilmeye mecbur etti. Daha sonra da Kâhine'ye karşı mücadele eden Hassân, 83/702 yılında onu öldürmeyi başardı. Bu olaydan sonra Berberiler Müslüman oldular. Böylece Kuzey Afrika İslâm hakimiyeti altına girmiş oldu.¹⁴

Hassân b. Nu'mân, Berberilerle yaptığı savaşta pek çok esir almıştı. Bu esirleri Abdülazîz'e gönderdi. Şâir Ebû Mihcen bu konuda: "*Abdülazîz'in yanında Berberî esirlerle karşılaştım. Onların yüzlerinden daha güzel hiç kimse görmedim*"¹⁵ der.

Abdülazîz, Hassân b. Nu'mân'dan sonra Kuzey Afrika'ya Mûsâ b. Nusayr'ı vali olarak tayin etti.¹⁶ Abdülazîz'in öldürülmesinden sonra Mûsâ b. Nusayr, Abdülmelik ve Velîd dönemlerinde de Kuzey Afrika valiliğine devam etti.

b. Abdülazîz b. Mervân'ın İcraatı

Abdülazîz b. Mervân'ın yirmi yıldan fazla yönettiği¹⁷ Mısır'da fetihlerin yanısıra çeşitli icraatta bulunmuştur. Bunlardan başlıcaları şunlardır;

1. Nil nehrinin su seviyesini tesbit için mikyaslar yaptırdı.
2. Amr b. el-Âs camiini batı ve kuzey tarafına genişletti.

¹⁰ Hasan İbrahim Hasan, *Tarihu'l-İslâm*, ter: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, İstanbul 1985, I, 372.

¹¹ Toman, Cengiz, "Mısır", *DİA*, Ankara 2004, XXIX, 559.

¹² Zetterteén, K.V., "Abdülazîz b. Mervân", *İA*, İstanbul 1978, I, 63.

¹³ Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, I, 372.

¹⁴ Belâzürî, *Fütûhu'l-Buldân*, ter: Mustafa Fayda, Ankara 2002, s. 328; *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, II, 372-373.

¹⁵ Belâzürî, *Fütûh*, s. 329.

¹⁶ Belâzürî, *Fütûh*, s. 330; *el-İmâme*, II, 50.

¹⁷ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1985, IV, 250.

3. Emîrul-Mü'minin kanalı üzerine el-Amr el-Kasvâ yanında Fustât tarafına köprü yaptırdı. Üzerine ismini nakşettirdi.
4. Hulvân'ı merkez yaptı ve Beytül-mâl'i buraya nakletti.
5. Hulvân'a havuz inşa etti ve asma köprüler vasıtasıyla kaynaklardan getirttiği su ile doldurttu.
6. Hulvân'a cami ve büyük binalar yaptırdı.
7. Fustât şehrine oğlu Zebbân adına bir hamam yaptırdı. Kapısının önüne camdan bir kadın heykeli diktirdi. Bu heykele Mürre adı verildi.
8. Mısır'da dinar bastırdı. Abdülazîz bu icraatı ile ilk dinar bastıran validir. Abdülazîz b. Mervân bu çalışmalar için bir milyon dinar para harcamıştır.¹⁸

Abdülazîz b. Mervân valiliği döneminde, Rumlar'dan alınan tırazlarda heykel ve resimler mevcuttu. Mısır'da bu resimlerin yerine isimler ve dualar ifade eden ibareler kullanılmaya başlandı. Ayrıca halife Abdülmelik, Abdülazîz'e bir mektup yazarak; Mısır'da üretilen kâğıtlar üzerindeki hıristiyanî ifadeleri kaldırıp *kelime-i tevhid* yazılmasını emretti. Abdülazîz de bunu yerine getirdi.¹⁹

Abdülazîz b. Mervân, yirmi yıllık Mısır valiliği esnasında kabiliyetli bir vali olduğunu göstermiş ve Mısır'ın refahından başka bir şey düşünmemiştir. Gerçekten Abdülazîz dönemi Mısır için bolluk ve refah dönemi olmuştur. Tarihçiler ve şairler onun gerçekleştirdiği islahat ve faaliyetleri coşkuyla dile getirmişlerdir. Şâirlerden biri Abdülazîz b. Mervân dönemi için; "*Ramazân veya Kurban bayramları kadar şen*" ifadesini kullanmıştır.²⁰ Mısır onun vefatından sonra bu bolluk ve refaktan uzun müddet uzak kaldı hatta buradaki askerler bir takım çekişmelere kendilerini çabucak kapırdılar.²¹

Babası, Abdülazîz b. Mervân'a Mısır valiliği görevini verdiği zaman; "Allah'tan korkmasını, fakirlere iyilik yapmasını, söz verdiği zaman gerçekleştirmesini, devlet işlerinde karar vermeden önce istişare etmesini, teb'ayı memnun ederek dua almasını, fitne ve karışıklıklara fırsat vermemesini" tavsiye etti.²²

Abdülmelik b. Mervân ise kardeşi Abdülazîz'e "Güleryüzlü ve merhametli ol, yumuşaklığı tercih et, halkın en hayırlılarından olan bir hâcib seç, çünkü hâcib, senin hem yüzün hem kulağıdır. Kapına gelen herkesin mevkiinin ne olduğunu sana bildirsin ki, sen de ona izin verip vermeyeceğini bilmiş olursun. Toplantıya çıktığın zaman önce sen konuşmaya başla ki sana karşı ünsiyetleri olsun ve sevgin kalplere yerleşsin. Sana bir mesele geldiği zaman açıktan açığa istişare et. Çünkü istişare önemli işlerin kilitlerini açar. Birine karşı kızacak olursan ona vereceğin cevabı geciktir. Çünkü geciktirecek bile olsan cezalandırma imkanı elindedir, ama ceza verdikten sonra onu geri alma imkanı yoktur."²³ tavsiyesinde bulundu.

Mısır valiliği görevini bu tavsiyeler ışığında yerine getiren Abdülazîz b.

¹⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 280; Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, I, 373.

¹⁹ Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, II, 147-148.

²⁰ Zettertéen, K.V., "Abdülazîz b. Mervân", İA, I, 63; Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, I, 374.

²¹ Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, I, 374.

²² Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, I, 372-373.

²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 463; Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, I, 139.

Mervân, Arapça'nın en iyi şekilde kullanılmasına hem kendisi riayet etmiş, hem de halkın Arapça'yı öğrenmesine öncülük etmiştir.²⁴ Kardeşi Abdülmelik gibi dinî ilimlerle ve özellikle hadisle meşgul olan Abdülazîz b. Mervân, Mısır valiliği esnasında hadislerin yazılmasını sağlamış, bu anlamda Hıms'da bulunan ve Bedir ashabından yetmiş kişi içerisinde Ebû Hureyre dışında (Çünkü Ebû Hureyre'den yapılan nakiller yanında mevcuttu.) mevcut hadislerin yazılmasını Kesîr b. Mürre'den talep etmiştir.²⁵ Ayrıca kendisi Ebû Hureyre'den, Abdullah b. Zübeyr ve Ukbe b. Âmir'den hadis rivayet etmiştir. Bu rivayetler İbn Hanbel'in Müsned'inde ve Ebû Davud'un Sünen'inde mevcuttur.²⁶ Bu rivayetleri bize aktaran İbn Kesîr; "Abdülazîz sikadır ve az hadis rivayet etmiştir. Sözü hoş, dili mükemmel olup insanların en güzel konuşanıdır."²⁷ der.

Onun cesareti ve cömertliği herkes tarafından bilinen bir gerçektir. O ihtiyaç sahibi herkese ikramda bulunmuştur. Ayrıca sahabeye karşı özel bir muhabbeti vardır.²⁸ İnsanlara karşı merhameti ise, her zaman bilinen bir davranış biçimidir. Nitekim Halife Abdülmelik tarafından Amr b. Saîd'i öldürmekle görevlendirilmiş, ancak kendisi onu öldürmediği gibi, onun katlinden sonra 69/689 halife tarafından Amr'ın akrabalarının öldürülmesine de engel olmuştur.²⁹

c. Abdülazîz b. Mervân'ın Veliahdlıktan Azli Meselesi ve Vefatı

Mervân b. Hakem, başlangıçta kendinden sonra Hâlid b. Yezîd ve Amr b. Saîd'in veliahdlığı için biat almasına rağmen daha sonra onları azlederek yerine oğulları Abdülmelik ve Abdülazîz'i veliahd tayin etmişti. Mervân'ın vefatı üzerine Abdülmelik halife olmuş, o esnada Mısır valisi olan Abdülazîz de görevine devam etmiştir. Fakat daha sonraları Abdülmelik çocuklarını veliahd yapmak istedi. Ancak Abdülazîz'in hayatta olması buna imkan vermedi. Hatta Haccâc b. Yusuf'un bu konudaki teklifine başlangıçta sıcak bakmadı.³⁰

Abdülmelik, Abdülazîz'i veliahdlıktan azledip yerine oğlu Velid'i veliahd yapmak istediği zaman Halifenin danışmanı konumunda olan Kabîsa b. Züeyb onu bu düşüncesinden vazgeçirerek ona; "Böyle bir şey yapma! Sen kendini utanılacak bir duruma sokarsın ve herkes bundan söz eder. Bakarsın ölür, sen de rahata kavuşursun." dedi. Bunun üzerine Abdülmelik de kardeşine dokunmadı.³¹

Bu konuda başka bir rivayet ise şöyledir: "Haccâc b. Yusuf, Abdülmelik'e bir mektup yazarak oğlu Velid'e biat etmesini ister Hatta ona bir heyet bile gönderir. Bunun üzerine Abdülmelik kardeşi Abdülazîz'e bir mektup yazarak; "Uygun görürsen bu emîrlik senin kardeşinin oğluna geçsin." der. Ancak Abdülazîz bu teklifi kabul etmez. Abdülmelik ikinci bir mektup yazarak; önce kardeşinin

²⁴ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 57.

²⁵ İbn Sa'd, VII, 448; Yiğit, İsmail, "Abdülazîz b. Mervân", DİA, I, 192.

²⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 57.

²⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 57.

²⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 57; Zehebî, *Siyer*, IV, 250; Ziriklî, *el-A'lâm Kâmûsü Teracim*, B.y.y., IV, 154.

²⁹ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, VIII, 309; Zettertêen, K.V., "Abdülazîz b. Mervân", İA, I, 63.

³⁰ *el-İmâme ve's-Siyâse*, II, 44.

³¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 461; Efendioğlu, Mehmet, "Kabisa b. Züeyb", DİA, İstanbul 2001, XXIV, 39.

veliahd olacağını sonra da oğlu Velid'in veliahd olmasını teklif eder. Abdülazîz cevaben: “*Senin Velid hakkında uygun gördüğünü ben de oğlum Ebûbekir için uygun görürüm*” diyerek bu teklifi de reddeder. Bunun üzerine Abdülmelik Mısır haracının kendisine gönderilmesini ister. Abdülazîz bu talep üzerine şöyle cevap verir: “*Ey Mü'minlerin Emiri! Sen ve ben öyle bir ömür sürdük ki, senin ailenden bu yaşa kim geldiyse gerideki hayatı oldukça az demektir. İkimiz de ölümün hangimize daha erken geleceğini bilmiyoruz. Eğer ömrünün geriye kalan kısmını berbat etmek istemiyorsan buna göre hareket et.*” Abdülmelik bu mektuptan etkilenir ve oğulları Velid ve Süleyman'a: “*Eğer Allah size halifeliği vermek istiyorsa hiçbir kul bunu geri çeviremez.*” der.³²

Birgün Abdülmelik'in en çok değer verdiği kimselerden olan Ravh b. Zinba', Abdülmelik'in huzuruna girerek: “*Ey Mü'minlerin Emiri! Sen Abdülazîz'i veliahdlıktan alacak olursan bu konuda iki kişi bile tartışmaz. Senin davetini kabul edecek ilk kişi ben olurum*” dedi. Abdülmelik de: “*Allah'ın izniyle hele bir sabah olsun bakalım*” dedi. Ancak geceleyin Kabîsa b. Züeyb onların yanına girerek: “*Kardeşin Abdülazîz'in ölümünden dolayı Allah sana ecir versin.*” dedi. Abdülmelik de: “*Öldü mü yoksa?*” dedi Kabîsa da: “*Evet*” dedi Bunun üzerine Abdülmelik Ravh'a dönerek: “*Allah'ın takdiri bizim yapmak istediğimize bırakmadı*” dedi ve Kabîsa'ya da: “*Bu kişi bu konuda sana muhalefet ediyordu Ey Kabîsa!*” deyince, Kabîsa da: “*Ey Müminlerin Emiri! En sağlıklı görüş acele etmemektir*” cevabını verdi.³³

Abdülazîz'in vefatı 84/704 veya 85/705 yılındadır. Onun 86/705 yılında vefat ettiği de rivayet edilir. Abdülazîz b. Mervân çok sevdiği oğlu Esbağ'ın vefatından kısa bir müddet sonra üzüntüsünden ölmüştür. Ayrıca onun zehirlenerek öldürüldüğü de rivayet edilir.³⁴ Onun ölüm haberi Abdülmelik'e haber verildiği için üzüldü ve ağladı. Ancak çocuklarına veliahdlık yolu açıldığı için de sevindi.³⁵

Abdülazîz b. Mervân çocuklarına ve eşlerine yamalı elbiselerinin yanısıra pek çok mal bıraktığı da rivayet edilir.³⁶ Vefatı yaklaştığı zaman kefenini getirterek hayıflandığı ve “*Keşke hiçbir şey olmasaydım. Keşke akan su olsaydım.*” dediği rivayet edilir.³⁷

Onun ölümü Mısır'ın yükselişinin sona ermesi olarak değerlendirilmiştir. Nitekim o, idarecilerin en cömerdi ve en övülmüşü idi. O, Raşid Halifelerden sayılan Ömer b. Abdülazîz'in babası idi. O, dünya ve ahireti “*onlardan biri memnun olursa diğeri üzüldür*” diyerek yorumlayan ve bu yüzden de icraatıyla insanlara hizmeti tercih eden bir idareci idi.³⁸

— — — —

³² İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 461-462; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 58-59.

³³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, IV, 461.

³⁴ Ya'kûbî, *Târih*, II, 257; Zehebî, *el-İber, fi Haberi men Ğaber*, Beyrut tsz., I, 73; Siyer, IV, 229, 230, 250; İbnü'l-İmâd, *Şezeratü'z-Zeheb*, Beyrut 1979, I, 95; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 58.

³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 59.

³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 58.

³⁷ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 58; Zehebî, *Siyer*, IV, 251.

³⁸ İbn Kesîr, *el-Bidâye*, IX, 58, X, 276; Hasan İbrahim, *Tarihu'l-İslâm*, I, 374.

SONUÇ

Valilerin geniş yetkilerle donatıldığı Emevîler zamanında, Ziyâd b. Ebîh, Haccâc b. Yusuf es-Sakafî, Hâlid b. Abdullah el-Kasrî ve Nasr b. Seyyâr gibi bölgelerinde yaptıklarıyla zaman zaman tenkid edilen valilerin yanı sıra gerçekten icraatında herhangi bir yanlışlık olmayan, halkı için çalışan ve halkın kendisinden memnun olduğu valiler de mevcuttur. İşte bu valilerden birisi de Abdülazîz b. Mervân'dır. Hz. Osman zamanından itibaren birçok siyasî olaya adı karışan Mervân b. Hakem'in oğlu olmasına rağmen fıtratında var olan güzellik, idarede gösterdiği hassasiyet onun başarılı olmasını sağlamıştır. Nitekim Abdülazîz b. Mervân'ın valiliği döneminde babasının ve kardeşinin tavsiyelerine uyması, fitneye sebep olan davranışlardan kaçınması, cömertliği, merhametli ve adil oluşu, işlerini istişare ile yürütmesi, ahde vefa göstermesi, her yaptığı işte Allah'tan korkması ve O'na hesap verme duygusu içerisinde sabırlı ve uyanık olması kendi döneminde bir çok başarılı hizmetin yapılmasını sağlamıştır.

İşte Abdülazîz b. Mervân'ın bu güzel aile ortamı ve yönetim anlayışı, hem Mısır'da huzur ve emniyeti sağlamış, hem de oğlu Ömer b. Abdülazîz'e beşinci Raşid halife ünvanını kazandırmıştır.

Kaynaklar

- » Belâzürî, *Fütûhu'l-Buldân*, ter: Mustafa Fayda, Ankara 2002.
- » *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Red: Hakkı Dursun Yıldız, İstanbul 1986.
- » Efendioğlu, Mehmet, "Kabisa b. Züeyb", DİA, İstanbul 2001, XXIV, 39.
- » *el-İmâme ve's-Siyâse* (Eser İbn Kuteybe'ye nisbet edilmektedir.), Beyrut tsz.
- » Hasan İbrahim Hasan, *Tarihu'l-İslâm*, ter: İsmail Yiğit-Sadreddin Gümüş, İstanbul 1985.
- » İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân*, thk: İhsan Abbas, Beyrut, tsz.
- » İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut 1990.
- » İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, 1968.
- » İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, ter: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 1986.
- » İbnü'l-İmâd, *Şezeratü'z-Zeheb*, Beyrut 1979.
- » Toman, Cengiz, "Mısır", DİA, Ankara 2004, XXIX, 559.
- » Ya'kûbî, *Târihu'l-Ya'kûbî*, Beyrut 1992.
- » Yiğit, İsmail, "Abdülaziz b. Mervân", DİA, İstanbul 1988.
- » Zehebî, *el-İber, fi Haberi men Ğaber*, Beyrut tsz.
- » Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, Beyrut 1985.
- » Zettertéen, K.V., "Abdülaziz b. Mervân", İA, İstanbul 1978.
- » Zirikî, *el-A'lâm Kâmûsu Teracim*, B.y.y., Thz.